

Катерина Анатоліївна Шаповал,

Харківський національний університет внутрішніх справ (ад'юнкт);

<https://orcid.org/0000-0003-1826-5261>,

e-mail: katjshapoval@ukr.net

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ, УЧИНЕНИХ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Розкрито деякі особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування вбивств, учинених у зв'язку із застосуванням домашнього насильства. На підставі вивченої наукової літератури, судової та слідчої практики визначено перелік окремих слідчих (розшукових) дій, які найбільш доцільно проводити під час розслідування вбивств, учинених у зв'язку із застосуванням домашнього насильства, а саме: огляд місця події, допит з використанням відповідних тактичних прийомів, а також деякі особливості їх проведення.

Ключові слова: вбивство, домашнє насильство, огляд місця події, допит, тактичний прийом.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Сьогодні домашнє насильство – досить розповсюджене явище в нашому суспільстві. Існує безліч факторів, що спонукають осіб до вчинення домашнього насильства, такі як безробіття, можливість уживання алкогольних напоїв і наркотичних речовин, а також наявність в особи особливого емоційного стану тощо. Наша країна бачить гостру проблему домашнього насильства та вживає заходів щодо її розв'язання. Але існує безліч кримінальних правопорушень, які вчиняються у зв'язку із застосуванням домашнього насильства. На практиці виникають ситуації, де вбивства розслідують та направляють до суду без з'ясування та встановлення факту домашнього насильства.

Зокрема, на науковому рівні цей вид вбивства не виокремлюється, що негативно відбивається на практичній діяльності органів досудового розслідування, слідчі не звертають уваги на певні деталі, що свідчать про раніше вчинені факти домашнього насильства, а жертви насильства, у свою чергу, не звертаються за допомогою до правоохоронних органів.

Отже, виникає необхідність розробити методiku розслідування вбивств, учинених у зв'язку із застосуванням домашнього насильства,

що міститиме практичні рекомендації з питань проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування зазначеної категорії кримінальних правопорушень.

Стан дослідження проблеми

Актуальність дослідження питань проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування вбивств, учинених у зв'язку із застосуванням домашнього насильства, уявляється очевидною.

Значний внесок у дослідження проблем розслідування домашнього насильства внесли такі вчені, як А. В. Крижна [1], М. Г. Кузнецов [2], О. В. Пчеліна [3] та ін. Проте, враховуючи особливості вчинення домашнього насильства, що, як правило, передувє вчиненню вбивства, питання тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування зазначеної категорії кримінальних правопорушень залишилися поза увагою та потребують окремого аналізу.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є визначення деяких особливостей тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування вбивств, учинених у зв'язку із застосуванням домашнього насильства, а саме тактики проведення огляду місця події і тактики допиту з використанням відповідних тактичних прийомів. Для досягнення мети дослідження необхідно вирішити такі *завдання*: 1) визначити і проаналізувати найбільш розповсюджені окремі слідчі (розшукові) дії під час розслідування вбивств, учинених у зв'язку із застосуванням домашнього насильства; 2) установити тактичні особливості їх проведення; 3) на підставі аналізу слідчої та судової практики зазначити статистичні дані, що стосуються тематики дослідження.

Наукова новизна дослідження

Погіршення ситуації з домашнім насильством потребує розроблення практичних рекомендацій з питань, націлених на вирішення завдань практичної спрямованості. Повний аналіз та визначення особливостей тактики проведення окремих (слідчих) розшукових дій під час розслідування вбивств у зв'язку із застосуванням домашнього насильства, запропоновані автором цієї статті, можуть бути застосовані слідчими під час розслідування зазначеної категорії кримінальних правопорушень, а також можуть використовуватись під час дослідження питань формування окремої криміналістичної методики.

Виклад основного матеріалу

Домашнє насильство з кожним днем набуває дедалі більшого поширення і може ставати передумовою вчинення інших кримінальних правопорушень, серед яких найтяжчим є вбивство. Як свідчить аналіз слідчої та судової практики, під час розслідування вбивств

слідчі недосконало досліджують причини, що сприяли вчиненню вбивства, стан відносин у сім'ї, психологічний стан осіб, причетних до вчинення вбивства, тощо.

За даними слідчої та судової практики, вбивства, вчинені із застосуванням домашнього насильства, мають ситуативний характер на основі насильства, що здійснюється систематично. Отже, цей вид убивств учиняється без заздалегідь спланованих дій. Відповідно, обов'язковими слідчими (розшуковими) діями під час розслідування вбивств, учинених із застосуванням домашнього насильства, є огляд місця події і допит з використанням відповідних тактичних прийомів.

Зокрема, місцем учинення вбивств із застосуванням домашнього насильства є спільне місце проживання осіб. Під час статистичного аналізу вбивств, з опису яких явно випливає систематичне вчинення різного домашнього насильства, встановлено, що найбільша їх кількість вчиняється у квартирі – 43 %, приватному будинку – 37 %, на подвір'ї – 8 %, у приміщенні літньої кухні – 6 %, у гаражі та в інших місцях – по 3 %.

Так, погоджуючись з ученими, зауважимо, що під час проведення огляду місця події вирішуються основні завдання, які є спільними для всіх категорій злочинів: з'ясування обстановки місця події, а також інших обставин, що мають значення для справи; виявлення слідів злочину та інших речових доказів; висування первинних слідчих версій про подію злочину і його учасників; отримання вихідних даних для проведення оперативно-розшукових заходів і планування подальших слідчих дій [4, с. 230]. Отже, під час проведення огляду місця події за фактом убивства у зв'язку з домашнім насильством слід звернути увагу на обстановку: стан меблів, наявність легкодоступних ключо-різальних предметів, ознаки вчинення опору на одязі та взагалі в приміщенні, наявність побитого посуду, безладу тощо.

Особливої уваги потребує огляд трупа, який необхідно проводити за участю судово-медичного експерта чи лікаря [5, с. 113]. До протоколу огляду трупа обов'язково заносяться відомості про місцезнаходження трупа, його положення, механізм нанесення тілесних ушкоджень, наявність знарядь учинення вбивства, наявність ознак раніше вчиненого фізичного насильства, наявність предметів у руках чи поряд, якими потерпілий за життя міг погрожувати вбивці, тощо.

Необхідно зазначити, що вбивствам із застосуванням домашнього насильства передують відповідні ситуативні відносини осіб, між якими відбуваються систематичні конфлікти. Неабияке значення має також характер поведінки потерпілого, тобто сприяння вчиненню злочину. Аналіз кримінальних проваджень надає можливість зробити висновок, що 66 % потерпілих від убивств, учинених у зв'язку з домашнім насильством, у момент учинення кримінального

правопорушення перебували у стані алкогольного сп'яніння, а серед підозрюваних лише 34 % були нападितку.

Також у всіх випадках простежується неочікуване виникнення умислу на вбивство. Цікавим є факт, що, як свідчить аналіз кримінальних проваджень, вбивцями у 54 % випадків є жінки, а жертвами домашнього насильства вони були у 69 % кримінальних проваджень. Так, можна зробити висновок, що жертви домашнього насильства в переважній більшості виступають вбивцями внаслідок свого емоційного стану і тривалих знущань з боку кривдника. Свідками під час розслідування вбивств, учинених із застосуванням домашнього насильства, можуть бути діти, батьки, інші родичі, сусіди, колеги по роботі, працівники швидкої допомоги, сімейні лікарі, працівники правоохоронних органів та інші. Потерпілими у вбивствах із застосуванням домашнього насильства можуть виступати батьки, діти чи інші родичі вбитої особи.

Отже, характер стосунків між потерпілим та підозрюваним можна встановити за допомогою допитів з використанням відповідних тактичних прийомів, процесуальний порядок проведення яких регламентовано статтями 224–227 КПК України¹. Допит за своєю природою є спілкуванням слідчого з допитуваною особою з метою отримання інформації, необхідної для розслідування кримінального провадження, у розглядуваному випадку – за фактом убивства, вчиненого у зв'язку з домашнім насильством. Ця слідча дія є найрозповсюдженішою і водночас найскладнішою, тому що від комплексу навичок, які має слідчий, залежить результат допиту – якість та кількість отриманої інформації. Так, це можуть бути професійні навички, загальна обізнаність, вміння спілкування з людьми, розпізнання психологічних особливостей допитуваних, уміння застосовувати тактико-криміналістичні прийоми тощо.

Ми поділяємо думку вчених, які наголошують, що вибір тактики допиту слідчим залежить від багатьох факторів, які в кожній конкретній ситуації можуть відрізнятися і залежать, зокрема, від ситуації допиту (первинний, повторний, наявність психологічного контакту тощо), процесуального становища допитуваного і рівня його зацікавленості в результатах розслідування (як правило, у вбивствах, учинених у зв'язку із застосуванням домашнього насильства, винні особи визнають свою вину та допомагають слідству в 97 % кримінальних проваджень), особливостей допитуваної особи (віку, статі,

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 10.05.2021).

характеру, рівня правової поінформованості, наявності злочинного досвіду тощо), характеру інформації і доказів, які є у слідства, тощо [6, с. 60–61, 7, с. 35].

Зокрема, під час проведення допитів щодо розслідування зазначеної категорії кримінальних проваджень доцільно використовувати тактичні прийоми: встановлення психологічного контакту з допитуваним, спонукання до надання достовірних показань, усунення суперечностей у показаннях, відновлення в пам'яті допитуваного подій злочину або подій, що йому передували, викриття неправдивих показань, спостереження за поведінкою допитуваного та психофізіологічними реакціями. На допомогу тактичним прийомам під час проведення допиту слідчий може використовувати речові докази, фотознімки, схеми, малюнки, відеозаписи тощо.

Слід наголосити, що окрему увагу слід приділяти саме налагодженню психологічного контакту. Психологічний контакт – це не взаємодія і не взаємовідносини між учасниками допиту, це найбільш сприятлива психологічна «атмосфера», яка допомагає їх взаємодії та взаємовідносинам, це певний «настрій» на спілкування [8, с. 10].

Так, під час розслідування вбивств, учинених у зв'язку із домашнім насильством, обов'язково слід звертати увагу на психологічний стан підозрюваного та детально його дослідити.

Одним із тактичних прийомів допиту є спостереження за поведінкою допитуваного та його психофізіологічними реакціями. Таке спостереження надає можливість виявити неправду або невідповідність (перекручення) у показаннях допитуваного. Ці зовнішні прояви його поведінки не можна зафіксувати у протоколі, вони не мають доказового значення, але можуть допомогти слідчому побудувати під час допиту свою лінію поведінки та сприяти застосуванню тактичних прийомів залежно від реакцій допитуваного на ті чи інші питання. Проте іноді слідчому не вдається у повному обсязі спостерігати за поведінкою допитуваного у зв'язку з можливими факторами, що відвертають увагу. Наприклад, слідчий може в певні моменти зосередитись на написанні протоколу, не помічаючи прихованої реакції підозрюваного на запитання. Однак у разі відеофіксації можна переглянути відеозапис та зосередити увагу на таких моментах. Після перегляду отриману інформацію можна використати для розроблення тактичних прийомів повторних допитів. Крім того, у подальшому можна провести огляд отриманих відеоматеріалів за участю спеціаліста-психолога, який висловить свої думки щодо тих чи інших реакцій допитуваної особи. Отже, можна отримати додаткове джерело доказів у вигляді протоколу огляду [9, с. 128].

На нашу думку, залучення спеціаліста-психолога відіграє важливу роль. З його допомогою можна розшифрувати ставлення особи

до вчиненого злочинного діяння, простежити емоції, викликані спогадами, тощо.

Висновки

За результатами дослідження встановлено, що у 97 % випадків підозрювані особи сприяли розслідуванню вбивств, учинених у зв'язку з домашнім насильством, при цьому підозрюваними в більше ніж половині кримінальних проваджень були жінки. Найрозповсюдженішим місцем учинення вбивств у зв'язку з домашнім насильством була квартира, а слідами, що свідчили про вчинення незаконних дій, були сліди опору (розірваний одяг, безлад у приміщенні), залишені на місці знаряддя вчинення злочину (як правило, колючо-різальні побутові предмети), сліди, що свідчили про вживання алкогольних напоїв, тощо.

Підсумовуючи вищевикладене, ми зазначили деякі особливості проведення таких слідчих (розшукових) дій, як огляд місця події, допити з використанням відповідних тактичних прийомів, що містять практичні рекомендації з питань тактики їх проведення і можуть бути використані для розроблення цілісної методики розслідування вбивств, учинених у зв'язку із застосуванням домашнього насильства, націлені на вирішення завдань практичної спрямованості.

До тактичних прийомів проведення допиту, які доцільно застосовувати під час розслідування вбивств, учинених у зв'язку з домашнім насильством, слід віднести такі: встановлення психологічного контакту з допитуваним, спонукання до надання достовірних показань, усунення суперечностей у показаннях, відновлення в пам'яті допитуваного подій злочину або подій, що йому передували, викриття неправдивих показань, спостереження за поведінкою допитуваного та психофізіологічними реакціями, використання відеофіксації допиту.

Список бібліографічних посилань: 1. Крижна Л. В. Злочини у сфері сімейно-побутових відносин (кримінологічний аспект). Київ, 2003. 105 с. 2. Кузнєцов М. Г. Домашнє насильство: кримінологічна характеристика та запобігання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2019. 20 с. 3. Пчеліна О. В. Перспективність побудови методики розслідування домашнього насильства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 329–332. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2020/81.pdf (дата звернення: 10.05.2021). 4. Гусева В. О. Тактичні особливості проведення огляду місця події при розслідуванні посягань на життя працівника правоохоронного органу. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2018. № 1. С. 228–234. 5. Гусева В. О. Тактичні й організаційні особливості проведення огляду місця події під час розслідування посягання на працівника правоохоронного органу. *Jurnalul juridic national: teorie și practică = Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2018. № 3, т. 1. С. 111–114.

6. Особливості провадження допиту підозрюваного (обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини : посібник / В. К. Весельський та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. 148 с. 7. Гусева В. О. Особливості тактики допиту потерпілого та свідка під час розслідування посягань на життя працівника правоохоронного органу. *Судова та слідча практика в Україні*. 2019. № 9. С. 34–40. 8. Шепітько В. Ю. Тактика допиту : курс лекцій. Харків : Укр. юрид. акад., 1992. 23 с. 9. Пиріг І. В., Кайко В. І., Варданян Л. К. Можливості використання науково-технічних засобів при допиті. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 3. С. 126–131.

Надійшла до редколегії 14.05.2021

Shapoval K. A. Some Peculiarities of the Tactics of Investigative (Search) Actions while Investigating Murders Committed in Relation to Domestic Violence

Domestic violence is becoming more widespread every day, but few people consider it as a prerequisite for other criminal offenses, among which the most serious and inevitable is murder, i.e. the onset of person's death. According to the analysis of investigative and judicial practice during the investigation of murders, investigators do not fully investigate the preconditions that contributed to the crime, family relationships, the psychological state of those involved in the murder, etc. Most homicides are investigated and prosecuted without any evidence of domestic violence. Therefore, there is a need to develop a methodology for investigating murders committed in connection with the use of domestic violence, which would contain practical recommendations for conducting certain investigative (search) actions during the investigation of this category of cases.

The author has determined the tactical features of conducting crime scene search and interrogation during the investigation of murders committed in connection with the use of domestic violence; has analyzed the scientific literature, investigative and judicial practice.

The author has provided some peculiarities of tactics of carrying out certain investigative (search) actions during the investigation of murders committed in connection with the use of domestic violence. The most common investigative (search) actions have been analyzed. They are crime scene search and interrogation. The tactical techniques that should be used during the investigation of this category of criminal offenses have been identified, and some statistics on the places of murder and the condition of persons involved in this crime have been provided.

Key words: murder, domestic violence, crime scene search, interrogation, tactical maneuver.

